

СИНТАКСИЧНИЙ АСПЕКТ У СИСТЕМІ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ

(на основі складних речень)

У статті проаналізовано синтаксичний аспект у системі формування комунікативної компетентності майбутніх педагогів, спрямований на з'ясування специфіки вияву співвідношення речення із ситуативно-актуалізованими завданнями мовлення.

Ключові слова: комунікативна діяльність, синтаксичний аспект, комунікативні здібності, професійне мовлення, майбутні педагоги.

В статье проанализирован синтаксический аспект в системе формирования коммуникативной компетентности будущих педагогов, направленный на выяснение специфики проявления соотношения предложения с ситуативно-актуализированными задачами речи.

Ключевые слова: коммуникативная деятельность, синтаксический аспект, коммуникативные способности, профессиональная речь, будущие педагоги.

The syntactic aspect in the system of the formation of communicative competence of future teachers is analyzed, aimed at clarifying the specifics of the manifestation of the relationship of the sentence with the situationally-actualized tasks of speech, the reason of implementation the proposal.

Key words: communicative activity, syntactic aspect, communication skills, professional speech, future teachers.

Формування комунікативної компетентності майбутніх фахівців під час навчання у ЗВО свідчить про пріоритетність лінгвістичної та педагогічної освіти в Україні. Необхідний рівень фахової компетентності можливий лише за наявності відповідного рівня мовної й комунікативної компетентностей, що виявляються у вільному володінні державною мовою.

Підготовка майбутнього компетентного фахівця педагогічної галузі передбачає оволодіння студентами професійним мовленням.

Найпродуктивнішим у реаліях сьогодення, на нашу думку, є процес під час вивчення синтаксичного матеріалу, оскільки саме цей розділ мовознавства перебуває на вершині ієрархії мовних рівнів і повною мірою реалізує комунікативну функцію мови.

Дослідженням синтаксичного матеріалу за комунікативно-діяльнісним підходом було об'єктом дисертації І. О. Кухарчук (комунікативно-діяльнісний підхід до вивчення синтаксису в мовній освіті вчителів української мови та літератури), С. А. Омельчука (формування мовленнєво-комунікативних умінь учнів основної школи на завершальному етапі вивчення синтаксису), С. І. Єрмоленко (лінгводидактичні засади вивчення простого ускладненого речення на філологічних факультетах у педагогічних навчальних закладах) та ін. Питання комунікативної організації синтаксичного матеріалу активно порушувалися в наукових розвідках Ф. С. Бацевича, М. С. Вашуленка, Г. І. Гамової, С. І. Дорошенка, А. П. Загнітка, Н. Ф. Клименко, П. О. Редіна, Л. П. Ткаченко, Н. М. Чернушенко, К. Ф. Шульжука та ін.

Синтаксис – це сукупність граматичних правил мови відповідно до побудови словосполучення й речення. Існує й широке розуміння синтаксису – це термінологічна традиція семіотики. Відповідно до першого поняття залучають правила побудови будь-яких більш складних мовних одиниць, тому з'являється змога говорити про внутрішньословесний синтаксис або синтаксис тексту. У широкому розумінні синтаксис – правила побудови виразів будь-яких знакових систем, а не тільки вербальної мови.

Синтаксичні одиниці в мовленні багатофункціональні. Як стверджує Ф. С. Бацевич, кожна з одиниць синтаксису як одиниця мовлення вимірюється в трьох узаємопов'язаних планах – предметному, смислового й мовному. Вираження предметності в реченні й тексті як зразках висловлювання забезпечує точне, комунікативно виправдане, потрібне або зумовлене відображення реальної дійсності [1, с. 7]. Цей аспект пов'язується зі змістовим наповненням речення або тексту, завдяки якому відбувається об'єктивація предметності й відображення мисленнєвої діяльності мовця, що реалізується у

відповідній системі мовних засобів. Загалом вищезазначені плани, перебуваючи між собою в тісній взаємодії, забезпечують основу побудови тексту. Осмислення цього процесу дає змогу студенту опанувати технології побудови речення й тексту та завдяки цьому усвідомити педагогічний аспект синтаксичних явищ, синтаксису як розділу мовознавства.

Структурно-семантична неоднорідність синтаксичних одиниць значною мірою ускладнює процес спілкування, а мовленнєва діяльність передбачає сприйняття та творення висловлювань, тому саме вона є ефективним засобом формування умінь слухати, розуміти, а ще говорити, читати, писати.

Саме в такий спосіб формується мовна компетентність як складник комунікативної компетентності й більш-менш досконалий механізм виконання різнопланових мовленнєвих актів, в основі яких знання, уміння й навички, набуті або сформовані людиною в процесі індивідуальної мовленнєвої діяльності, що супроводжується зміною різних видів спілкування.

Мета цієї праці полягає в подоланні труднощів, пов'язаних із побудовою складних речень, та підвищенні професійної культури мовлення майбутніх педагогів під час практичних занять з Української мови (за професійним спрямуванням).

У мові ділових паперів широко використовують різні типи складних речень. Складне речення – синтаксична одиниця, що складається з двох і більше предикативних одиниць, пов'язаних відповідним синтаксичним зв'язком, характеризується семантичною та комунікативною єдністю. Наприклад: *Серед найбільш дієвих форм навчання вчителів, які працюють, можна виокремити: індивідуальну підготовку вчителів у межах школи, методичні семінари, конференції, дискусії, розроблення навчальних планів, програм, дидактичних матеріалів, дні професійного розвитку.*

У текстах ділових документів найактивніше вживаються складнопідрядні речення. Це складні синтаксичні одиниці, частини яких нерівноправні за змістом та граматично й з'єднані підрядним сполучником чи сполучним словом. Наприклад: *До педагогічних кадрів ставляться нові вимоги, які передбачають*

цілеспрямоване системне формування готовності майбутніх учителів початкових класів до реалізації особистісно зорієнтованої освіти.

Комунікативні ознаки складнопідрядного речення: функціонування в ролі окремої комунікативної одиниці; здатність бути структурним компонентом тексту; наявність своєрідного ремо-тематичного членування, що зумовлюється ситуацією мовлення та відповідною комунікативною метою.

Основною одиницею комунікативного рівня є комунікатама (комунікема), що диференціюється на тему та рему. Наприклад, у реченні *Заняття розпочнуться о восьмій годині* реалізується тема *заняття* й рема *розпочнуться о восьмій годині*.

У текстах службових документів переважають такі види складнопідрядних речень:

-із підрядними означальними: *Надається допомога студентам, які її потребують.*

-із підрядними з'ясувальними: *У Статті 19 говориться про те, що кожна дитина має право на освіту.*

-із підрядними обставинними мети: *Щоб реалізувати ці принципи, необхідно ще більше уваги приділяти співпраці з Управлінням освіти.*

-із підрядними обставинними умови: *Якщо Ви прагнете йти в ногу з розвитком сучасних технологій навчання, слід провести комп'ютеризацію навчального процесу.*

Висловлювання у формі складнопідрядного речення потрібно правильно узгоджувати, адже неправильне розміщення може ускладнювати сприймання та розуміння змісту документа, а то й спотворювати його.

Для офіційно-ділового стилю більш поширеними є речення нерозчленованої структури. У таких синтаксичних структурах наявний тісний зв'язок між головною та підрядною частинами. Стилiстично сильною позицією є підрядна частина – початок речення: *Щоб обтрунтувати висновки дисертації, треба знати розділи досконало.*

Для мови офіційно-ділового стилю не є типовим уживання складнопідрядного речення з кількома підрядними частинами. Це може ускладнювати розуміння змісту висловлювання, тому такі синтаксичні конструкції потрібно ділити на кілька простих речень.

У мові ділових паперів є й складносурядні речення. Це складні синтаксичні одиниці, частини яких рівноправні за змістом і граматично поєднані сурядними сполучниками: *Наслідки природної стихії були серйозні, але комунальники їх швидко ліквідували.*

Комунікативною ознакою складносурядного речення є функціонування окремої комунікативної одиниці. Цей тип речень має своєрідне ремо-тематичне членування і є структурним компонентом тексту.

Складносурядні речення в службових текстах уживають для передачі одночасності, послідовності, чергування подій, такі речення дають змогу відтворити протиставно-наслідкові, протиставно-допустові, єднально-ототожнювальні, єднально-доповнювальні зв'язки: *Ця хвороба не супроводжується болісними відчуттями, але вона може призводити до косметичних дефектів.*

Типовим для офіційно-ділового стилю є вживання складносурядних речень закритої структури, що складаються з двох предикативних одиниць, між якими встановлюються взаємопов'язані відношення.

Складні безсполучникові речення не є активно вживаними в текстах офіційно-ділового стилю. Складне безсполучникове речення – синтаксична одиниця, що складається з двох і більше предикативних одиниць і є багатокомпонентним інтонаційно-змістовим і структурним цілим. Наприклад: *Організація педагогічної практики студентів у школі здійснюється університетом, договір зі школами може бути розірвано.*

Засобом зв'язку в складному безсполучниковому реченні є інтонація (пояснювальна, обумовлена, зіставна). Залежно від семантичних співвідношень між предикативними частинами цей тип речень поділяють на конструкції з однорідною безсполучниковістю, неоднорідною безсполучниковістю, з

однорідною та неоднорідною безсполучниковістю. Найпоширенішими є речення з однорідною безсполучниковістю. Вони виражають часову послідовність чи одночасність дій або явищ. Наприклад: *Доручення видають на розпорядження майном, отримання грошових і матеріальних цінностей, вони поділяються на особисті та офіційні.*

Синтаксис – дуже складне, неоднорідне й багатопланове явище. Водночас послідовність процесів, що забезпечують сприйняття й побудову синтаксичних структур, що, на нашу думку, необхідно враховувати. Тому залучення пріоритетної фонологічної функції висловлювання, надання процесу навчання синтаксичної функціональності буде ефективно сприяти формуванню граматичних навичок уживання синтаксису й оперування ним як лінгвістичним компонентом комунікативної компетенції, що є необхідним для майбутніх педагогів.

Спрямування сучасної системи вищої освіти на формування компетентної мовної особистості знайшло своє віддзеркалення в комунікативно-діяльнісному підході до навчання, що визначає мовленнєву діяльність пріоритетною в процесі підготовки майбутніх педагогів.

Навчально-виховний процес у ЗВО слід здійснювати з урахуванням індивідуальних особливостей студентів, їхніх пізнавальних інтересів і професійних мотивів.

Література:

1. Бацевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики / Ф.С. Бацевич. – К. : Академія. – 344 с.

УДК 159.922.7:81-028.31

**Н. Літвінцева
м. Харків**